

A transznacionális államok a globalitás visszavonhatatlanságát belátva feladják sündisznóhadállásukat és protekcionista politikájukat. Betagozódnak egy kozmopolita, transznacionális, kooperáló államközösségbe, ugyanakkor a kooperációban újraértelmezik a saját nemzeti kereteken túli regionális szuverenitásukat és identitásukat is. Ezzel a globalitás helyzetét visszavonhatatlanul a politikai gondolkodás és cselekvés alapjává tesszük.

Beck itt a klasszikus kooperációs játékot fordítja le az államok közti viszonyok nyelvére: egyedül így válik kompenzálhatóvá az a hatalmi diszrepancia, amely a transznacionális cselekvők és a területhez kötött nemzeti államok között fennáll.

Az új társadalmi szerződés

Legújserűbb, ugyanakkor leginkább vitatott része Beck írásának az, ahol túllép az általános elméleti víziókon, és konkrét politikai irányokat vázol fel – többek között a nemzetközi együttműködés, az oktatáspolitikai, a német jövőkép és a szervezett fogyasztás számára. Címet is ad neki: „A politika kívánságlistája a Mikulás részére.”

Visszanyúl korábbi kutatásai témájához, a munka világának átalakuláshoz/átalakításához is. A harmadik ipari forradalom (az IT forradalma) és a globalizmus hatására átalakuló munkaerő-piaci válságjelenségeket, a munkanélküli kapitalizmus problémáját tárgyalja. A keresőfoglalkozások szétterjedésére, az alulfoglalkoztatottság és túltermelés paradoxonjára az önkéntes, a köz érdekében végzett munka intézményesítésével és bérezésével kínál választ.

Különböző modellekkel, a civil fizetéssel, a munkanélkülieknek a civil szektorba csatornázásával, nem monetáris juttatásokkal (pl. cserehálozzal) a polgárokért végzett munka második aktivitási jellegét erősítene. Ez amelle, hogy részlegesen enyhíti a munkanélküliséget, integrációs és identifikációs közegként is szolgál. A fokozódó felelősségvállalás pedig a transznacionális állam és a transzlokális politika közötti új hatalom- és munkamegosztáshoz, egy új társadal-

mi szerződéshez és eleven, lokálisan megélt demokratizálódáshoz vezet.

A civil szféra és a róla szóló diskurzusok expanziója manapság nyilvánvaló. A civil szerveződések, polgári kezdeményezések manapság a legváltozatosabb társadalmi problémák kapcsán jönnek szóba, afféle minden fájásra szolgáló gyógyírként. Azt az elképzelést, hogy a munkanélküliek minden nehézség nélkül bevonhatók és bevonandók a civil önkéntes munkába, több ponton is bírálat éri. Egyrészt vitatják, hogy a civil szerveződés a valódi önkéntesség elemének kivonásával is kifejti-e jótékony hatását az állampolgári készségek fejlesztésében és a szociális tőke gyarapításában. Másrészt számos empirikus kutatás igazolja, hogy az önkéntes munkába való valódi bevonódás eleve olyan tőkeellátottságot kíván (az egzisztencia biztonságától a különböző szociális készségekig), amely feltételezi a keresőtevékenységet. Így kétségbe vonható, válhat-e a civil szerveződés valaha is a keresőmunkát kiváltó és nem csupán kiegészítő tevékenységgé.

Beck ezzel a gondolatkörrel egy nagyon aktuális és a nyugat-európai államokban sokat tárgyalt politikai diskurzust, a polgári kezdeményezések erősítését és a participatív demokrácia eszméjét népszerűsíti. Reméljük, hogy ennek realizálódására nem várunk olyan hosszan, mint ahogyan a Mikulásra szokás: lelkesen, aztán öregedve egyre kevésbé.

MITTICH BOGLÁRKA

Sélei Nóra (szerk.): A feminizmus találkozásai a (poszt)modernnel

Csokonai, Debrecen, 2006. 314 oldal, 2200 Ft

Tartalmas és – remélhetőleg – megkerülhetetlen könyvet szerkesztett és fordított le Sélei Nóra. E kötet nem utolsósorban éppen azért, mert egy kötet – talán megváltozik, meg-

változhat valami a magyar irodalomtudományban: a feminista irodalomtudomány és -elmélet talán valamivel kevésbé lesz figyelmen kívül hagyható az irodalomtudomány magyar nyelvű beszélők számára, mint eddig.

A kötet szerkesztési elvei a korszerűség és a sok nézőpontúság. A korszerűség igényét jelzi a címválasztás, hiszen – mint Elizabeth Grosz írja a kötetben olvasható tanulmányában – „a posztmodernizmus talán marketingvédjegyként is szolgál mindannak jelölésére, ami új, ami nehéz, ami menő” (270. old.). Mégis picit mással találkozunk az olvasó, mint amit a cím ígér (ami nem baj): a kilenc tanulmányból csak kettő (Rita Felski és Patricia Waugh írása) kapcsolódik a modernség és a(z irodalmi) posztmodernség átfogó diskurzusaihoz, a többi szűkebb körből válogat: négy a francia posztstrukturalizmus (Bourdieu, Foucault, Derrida és Lacan) feminista szempontú felhasználhatóságát, egy (Dale Bauer) Bahytinnak a dialogikus regényről alkotott koncepcióját, egy (Elizabeth Grosz) a feminista szöveg azonosíthatóságának a kérdését tárgyalja, végül egy – a kötet egyik legizgalmasabb, írása (Susan Bordo) – a feminista kutatások nyolcvanas évekbeli amerikai intézményesülésével felszínre került új problémákat.

Sélei Nóra elsősorban olyan szövegeket válogatott kötetbe, amelyek az amerikai feminista irodalomtudomány nyolcvanas évekbeli szakaszára reflektálnak: a tudományos elismerésre, a francia posztstrukturalizmus nyelvének erőteljes megjelenésére (és az általa kiváltott belső hatalmi harcokra), a feminista diskurzus pluralizálására – valamivel kevesebb hangsúlyt fektetve a posztmodernről zajló vitákra, amelyek csak a nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján kerültek a feminista viták centrumába. A szövegek 1982 és 1995 között íródtak (és itt félrevezető a szövegek eredeti megjelenési helyére vonatkozó, a kötet végén közölt adatok, hiszen a legtöbb esetben másod- vagy harmadközlésről van szó), amikor a ma korszerűnek számító irodalomtudományos nyelveket az amerikai feminista irodalomtudomány hangsú-

lyozottan a magáévá tette – s beszél azóta is.

Tehát a posztmodern diskurzusát alakító Lyotard, Ihab Hassan vagy Matei Calinescu helyett a szerzők a francia posztstrukturalizmus sztárjaival kezdenek dialógust azzal összefüggésben, hogy munkásságuk mennyiben használható fel a feminizmus számára. Toril Moi tanulmánya egész kis bevezetést nyújt Bourdieu alapfogalmaiba, „a társadalmi hatalom mikroelméletébe”, és hasznos következtetéseket fogalmaz meg a kulturális mezőt uraló kompetitivitás és a szimbolikus erőszak feminista tudósokat érintő specifikumairól. Dale Bauer Bahtyin dialogicitás-fogalmából kiindulva tárja fel a regények női szereplőinek fiktív univerzumát, a többi szereplővel létesülő kapcsolatát – kár, hogy a szemléltető elemzéseket itt nem olvashatjuk. Biddy Martin Foucault segítségével fogalmazza meg önkritikus felismeréseit a nőkről való tudás feminista monopolizálásának igényével szemben, s önnön diszkurzív pozícióink felismerésére és beismerésére biztat. Jacqueline Rose nagy hatású és számtalanszor hivatkozott Lacan-tanulmánya itt olvasható először magyarul. Elizabeth Grosz („Ontológia és kétértelműség”) a dekonstrukció és a feminizmus összeházasításával próbálkozik.

Ezek a tanulmányok azzal, hogy a dialógus lehetőségét keresik, és a posztstrukturalista fordulat nyomán újragondolják a feminista diskurzusokban akkumulálódott tudást, csattanós választ adnak mindazoknak, akik a feminista irodalomtudományt és -elméletet a posztstrukturalista nyelvi fordulat *elé*, egyfajta megkésett pozícióba szeretnék helyezni.

A kötet címéhez szorosabban is kapcsolódó tanulmányok közül Felskié a modernségről szóló bevett elbeszéléseket női szempontból elemzi, illetve a nőiségnek a modernség folyamataiba történő visszaírásához nyit új utakat; Waugh pedig azt firtatja, miért hiányoznak annyira a nőírók az irodalmi posztmodernség elméleteiből és kánonjából, hogyan függ ez össze az „én haláláról” szóló, a nemeket aszimmetrikusan elhelyező diskurzussal, s végül az identitás kapcsola-

tokban konstruálódásának egyszerre női és posztmodern jellegével kínál valamiféle kiutat. A kötet két legizgalmasabb írása minden bizonnyal Susan Bordo *Feminizmus, posztmodernizmus és genderszkepticizmus*, valamint Elizabeth Grosz *Nemi aláírások – feminizmus a szerző halála után* című tanulmánya. Bordo 1989-es írása „genderszkepticizmusként” jellemzi a Derridán edzett értelmezőknek a véget nem érő textuális játékot felértékelő és a „nő” – úgymond egységesítő – kategóriáját helytelenítő gesztusait: az ideológiailag semleges, pártatlan álláspont illúzióját tápláló „metodologizmust”, a tudományos körökbe beérkezett feminista nők jellegzetes elfordulását a „szentimentális” és nem eléggé „szakmai” női témáktól (ami a holland Elemers által megfigyelt „méhkirálynő-szindróma” amerikai megfelelőjének tűnik). Elizabeth Grosz azt vizsgálja, minek alapján tekinthetünk egy szöveget feministának (szerinte sem a szerző neme, sem a szöveg tartalma és stílusa önmagában nem elégséges feltétel), s ez a kérdés különösen fontos lehet, ha a kötet végén szereplő magyar nyelvű feminista bibliográfia összeállításának elveibe szeretnénk bepillantást nyerni. Grosz ugyanis nem kínál jól kidolgozott választ – talán épp ez a bizonytalanság köszön vissza a kötetzáró bibliográfiában is. Vajon feminista szerzőnek egy női szerzőről írott kritikája eleve feminista szöveg, akkor is, ha nem utal sem a nőiségre, sem a nőiséghez kötődő értékekre, sem a feminizmusra? És vajon feminista szöveggé alakul-e egy könyv, ha egyik vagy másik szerkesztője bevallottan feminista? De Séllei Nóra kétségkívül lenyűgöző mennyiségű bibliográfiai adatot gyűjtött össze, és hasonlóképp meggyőző a fordítások gördülékeny nyelve is.

Kántor Zoltán (szerk.): Nacionalizmus- elméletek

SZÖVEGYŰJTEMÉNY

*Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 411 old.,
á. n. Rejtjel Politológia Könyvek 21.*

A hidegháborút követően olyan beszédmodok jelentek meg a társadalomtudományokban, amelyek a nemzetállam vagy a „nemzeti forma hegemóniájának” a végét előlegezték: egy posztnacionális kor küszöbéhez értünk, előtérben immár a gazdasági dinamika koordinációja áll, megfelelő jogi szabályozással és a biztonság megszilárdításával. Bizonyos értelmezések szerint a posztnacionalizmus létrejötté pozitív fejlemény, hiszen előkészíti a nemzeti eszményekhez való affektív kötődés, a nemzeti akaratkifejezésekben rejlő, erőszakalkalmazást is szorgalmazó kizárólagosság felszámolását. A politikai közösség ebben a felfogásban állampolgárok azon összessége, amely a közös erőfeszítések, a szabályvezérelt együttlét alakzatait juttatja érvényre. Más értelmezések viszont egyfajta regresszió nyomait vélik felfedezni a posztnacionalista diskurzusban, hiszen a nacionalizmus nem „romantikus” vagy „antimodern” beállítottság, hanem az állam és a társadalom viszonyának egyfajta kodifikációja, valamint az a modern közösségszerveződés, amely a kormányzók és a kormányzottak között újfajta viszonyrendszert valósít meg. Vagyis a nemzetértelmezés és a modernitás mindig párban járt egymással, és a nemzetépítés a modernitás legfontosabb projektumának számít. Jellemző, hogy a sokat idézett W. Kymlicka legnagyobb sikert arató könyvében, amely a többkultúrájúság elméleti igényű tolmácsolása, a vezérelvek (liberális) nacionalizmus programjához kapcsolódnak (vö. W. Kymlicka: *Misunderstanding Nationalism*. In: R. Beiner, [ed.]: *Theorizing Nationalism*. New York, 1999. Ezen álláspontot élesen bírálja J.